

מסורת הש"ס
 א. פסחים ע"א. זבחים לה"ב. ע"ב. פה"א. מנחות ע"ט. א.
 ב. (כעין זה) בכורות טו, ב.
 ג. משנה תמורה כא, א. זבחים לו, ב. תוספתא תמורה פ"ב טז. ילק"ש תורה תתפד.

גרסות

לכל שירצה בכתיב: לכל זבח שירצה וכן בב"ח.
מתני חייב יש בכתיב: מתני השוחטן בחוץ חייב.
הן וולדן וולד ולדן בכתיב ויעוד: הן וולד וולדן ובמקבילה: ולדן ולד וולדן.
אמר ליה אביי בכתיב: אמר אביי.

לשון

דוקין שבעין
 ראה להלן עמ' 127.

לא תווי [להביא, לרבות] את חלבו, שהתלב של פסולי המוקדשים אסור גם לאחר פדיון. ודנים בברייתא זו. אמר מר [החכם] בברייתא: קדשים שנפל בהם מום, ונפדו, ולאחר מכן ילדו – אין הולדות נפדין תמימין, ואין מתפיסין (מקדישם) לכל זבח שירצה. ונדייק: כשהם תמימים הוא

לְאֶתְוִי חֲלָבוֹ. אָמַר מֶר: אֵין נִפְדִין תְּמִימִין, וְאֵין מִתְפִּיסִין לְכָל זֶבַח שְׂרִיצָה. תְּמִימִים הוּא דְלָא מִיפְרָקִי, הָא בְּעָלִי מוּמִין – מִיפְרָקִי [נִפְדִים]. ועוד יש לדייק: לְכָל זֶבַח שִׁירְצָה הוּא שְׂאִין מִתְפִּיסִין, הָא [אֲבָא] לְאוֹתוֹ מִן זֶבַח שֶׁל אִמָּם – מִתְפִּיסִין. הִיכִי מִשְׁכַּחַת לָהּ [כִּיצַד מוּצָא אֹתָהּ] מִצִּיאוֹת כּוֹז, שִׁיחֹלוּ בָּהּ שְׁנֵי דִינִים אֵלֶּה – בְּמִקְרָה שִׁמְתִּפִּיסִין בְּמַעֵי אִמָּם לְשֵׁם אוֹתוֹ זֶבַח, שֶׁל אִמָּם, וּמִתּוֹךְ שִׁישׁ בָּהֶם קְדוּשָׁה גְמוּרָה לְעַצְמָם, לְכִשְׁיֹולְדוֹ וּיְפוּל בָּהֶם מוּם – הִרְיָהֶם נִפְדִין בְּמוּמָן, וְכִפִּי שְׂאֵמֶר ר' חֲנִינָא בְּעֵמֹד הַקּוֹדֶם. וְשׂוֹאֵלִים: נִימָא תִּיהוּ תִּיּוֹבְתָא [הָאִם לוֹמַר שֶׁתִּיהוּ זֶה קוּשִׁיָּה] עַל דְּבִרֵי רַב הוֹנָא, שְׂאֵמֶר שְׂלֵא נִיתֵן לְפִדוֹת וּלְדוֹת אֵלֶּה, אֵלֶּה יִמּוּתוּ? וּמְשִׁיבִים, אִמֵּר [יְכוּל לֹמַר] לֶךְ רַב הוֹנָא: כִּשֵׁם שְׂאִינָם נִפְדִים כִּשֵׁם תְּמִימִים – הוּא הַדִּין שֶׁאִפְלוּ בְּעָלִי מוּמִין אֵין נִפְדִין, וְאִידִי דִתְנָא רִישָׁא [וּמִתּוֹךְ שֶׁשֶׁנָּה בְּתוּחִילָה], לְגַבֵּי וּלְדוֹת קְדָשִׁים שְׂקָדִים מוּמָם לְהַקְדִּישׁ, שֶׁהֵם נִפְדִין תְּמִימִים – תְּנָא נְמִי סִיפָא [שֶׁנָּה גַם כֵּן בְּסוּף]. לְגַבֵּי קְדָשִׁים שְׂקָדִים הַקְדָּשִׁים לְמוּמָם בְּאוֹתָהּ לְשׁוֹן: אֵין נִפְדִין תְּמִימִים. וְכֵן אִידִי דִתְנָא רִישָׁא [מִתּוֹךְ שֶׁשֶׁנָּה בְּתוּחִילָה] שְׂמִקְדִּישׁ וּלְדוֹתֵיהֶם לְכָל זֶבַח שִׁירְצָה – תְּנָא נְמִי סִיפָא [שֶׁנָּה גַם כֵּן בְּסוּף] שְׂאִין מִקְדִּישִׁים לְכָל זֶבַח שִׁירְצָה, וְאֵין לְדִיִּק מִן הַלְשׁוֹן שִׁיכוּל לְהַקְדִּישׁ לְשֵׁם אוֹתוֹ זֶבַח.

א ועוד שנינו בענין בעלי מום שקדם הקדשם למומם: והשוחטן בחוץ פטור, לפי שאין חייבים משום שחיטת חוץ אלא על קדשים הראויים להקרבה, ואילו פסולים להקרבה. ומעירים: רב הונא מתני [היה שונה]: חייב, ומוקים לה [מעמיד אותה] במומים שאינם ניכרים, כגון בדוקין [קרומים, כתמים] שבעין, ואליבא [ועל פי שיטתו] של ר' עקיבא שאמר: בעלי מומים קלים אלה, אף שהם פסולים לכתחילה להקרבה, אם עלו על המזבח – לא ירדו ממנו. ולפיכך חייבים גם על שחיטתם בחוץ.

ב עוד שנינו בברייתא: קדשים שנפל בהם מום לאחר שהוקדשו, בין לפני פדיונו בין לאחר פדיונו עושה תמורה, שאם אמר על בהמת חולין שתהא תחתיו – אף היא קדושה. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: והתמורתו שנעשתה לאחר פדיונו – מתה, שמכניסים אותה לחדר, והיא מתה מאליה מרעב, מאי טעמא [מה הטעם]? שכן היכי ליעביד [כיצד יעשה]? ליקרביה [יקריב אותה] – הרי מכח קדושה דחוויה קאתיא [היא באה], שבעל מום זה כבר נפדה, ואינו קדוש בקדושת המזבח, ומכוחו היא קדושה. ליפרקה [שיפדה אותה] לאחר שיפול בה מום – לא אלימא [אין קדושתה חזקה דיה] כדי למיתפס [לתפוס] את דמי פדיונה בקדושתה. הלכך מתה, כדי שלא ייכשלו בה אנשים בהנאה מן הקדשים. מתקיף לה [מקשה על כך] רב עמרם: וימתין עד שיפול בתמורה זו מום, ותיתכיל [ותיאכל] במומה לבעלים, בלא שיפדו אותה! וכי מה בין זו, תמורת קדשים בעלי מום, לתמורת בכור ומעשר, שלא ניתן להקריבה, והיא נאכלת במומה? דתנן [ששנינו במשנה] במסכת תמורה: תמורת בכור ומעשר, הן וולדן וולדן עד סוף כל העולם – הרי הן קדושים כבכור ומעשר, וכשיפול בהם מום –

לא תווי חלבו – לאסור. ולא תווי שוחטו בחוץ דמיז לא אמרין, משום דאם כן איצעי לן למימר דדוקין שבעין. ועוד, סיפא קמי לקמן: השוחטן בחוץ פטור. וכלל דרישא לא אצטריך לאיתוי חלבו דשרי, דהשתא ולדן דכגופן דמי, דעובר ירך אמו הוא, שרי – כל שכן חלבו, דמיא דעלמא הוא. הא בעלי מומין מיפרקי – אותם שנתעברו

קודם פדיון ונולדו לאחר פדיון. וכגון שמתפסן לשום זבח, דאלימא קדושתיהו למיתפס פדיונן. וכשהוא מתפיסן לשם זבח אין מתפיסן לכל זבח שירצה הא לשם אותו זבח מתפיסן. והיכי משכחת לה – פירושא הוא, כלומר: היכי משכחת תירוצא דמילתא, דמשמע דעלי מומין נפדין ולשם זבח אחר לא יתפיס, אלא היכי עמיד – דמתפיסן לשם אותו הזבח ונפדין – דמומין, כשיפול בהן מום. נימא תהוי תיובתא דרב הונא – דאמר לעיל [טו, ב]: כונסן לכיפה והן ממיס. ואידי דתני רישא נפדין תמימים – דחידוש הוא, דאפילו תמימים נפדים. והשוחטן בחוץ פטור – סיפא דזרייתא לעיל, אקדשים שקדם הקדשן את מומן קאי. ואפילו הכי פטור, דאין חייבין על שחיטת חוץ אלא על המתקבל בפנים, כדתנן בזבחים צפרק "פרת חטאת" (ק"ג, ב): דעלי מומין, בין קדושתן בין עוברין, שהקריבן בחוץ – פטור. ומפיך טעמא מהאי קרא: "ואל פתח אהל מועד לא היצאו", הא כל שאינו ראוי לזבא אל פתח אהל מועד – אין חייבין עליו. רב הונא מתני חייב – כדקמי מתניין [בכורות יד, ב]. ומוקי לה בדוקין שבעין – דמתקבל בפנים הוא. ואליבא דרבי עקיבא – דאמר בשחיטת קדשים צפרק "המוצא מקדש" (פד, ב): אס עלו לא ירדו. דוקין = *טיל"א, כגון (ישעיהו מ) "הנוטה כדוק שמים", ולהכי לא ירדו – דאין מומין ניכר כל כך. הכי תנן בזבחים צפרק "המוצא מקדש הראוי לוי" (פד, ב): רבי עקיבא מכשיר דבעלי מומין, כלומר, דאס עלו לא ירדו. ואמר

א "השוחטן בחוץ פטור". רב הונא מתני: חייב, ומוקים לה "בדוקין שבעין, ואליבא דרבי עקיבא דאמר: אם עלו – לא ירדו.
ב "בין לפני פדיונו בין לאחר פדיונו עושה תמורה". אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוב: ותמורתו לאחר פדיונו מתה. מאי טעמא? היכי ליעביד, ליקרביה – מפח קדושה דחוויה קאתיא, ליפרקה – לא אלימא למיתפס פדיונה, הלכך מתה. מתקיף לה רב עמרם: ותיתכיל במומה לבעלים! וכי מה בין זו לתמורת בכור ומעשר, דתנן: תמורת בכור ומעשר, הן וולדן וולדן עד סוף כל העולם – הרי הן כבכור ומעשר, ויאכלו במומין לבעלים! אמר ליה אביי:

רבי יוחנן בגמרא: לא הכשיר רבי עקיבא אלא בדוקין שבעין. הואיל וכשירין בעופות. והוא שקדם הקדשן את מומן. לישנא אחרינא: דוקין – שיש לו מום דעפעפס. ולהכי קרי לעפעפס דוק על העין, כרקיע. דהכי אמרין צספרי אגודות: העין דומה לעולם קטן, העפעפס כנגד הרקיע, והמתחמן כנגד הארץ, והלכך שמקיף את העין כנגד ים אוקיינוס שקובץ את העולם, והשחור שבו שהוא עגול דומה לגלגל חמה. קדושה דחוויה – כשכר נפדו. ויאכלו במומין – ימתו עד שיוממו ויאכלו לבעלים, כככור ומעשר שאין נפדין אלא נאכלין במומין. אלמא, כיון דלא מלי קרבי, כדאמר במסכת תמורה (ה, ב): "אף בכור שור" וגו' – הן קריבין ואין תמורתן קריבין – נאכלין במומין לבעלים, האי נמי ליעבד הכי!

תוספות

ותמורה שלאחר פדיונו מתה – ואם תאמר: מאי שנא מולדות דאיעבר ואתיליד לאחר פדיון, דחשיבין לעיל ולד צבי ואילו? ויש לומר: דולדות אין בהן קדושה אלא מכח אמן, וכיון שנפדת פקעה קדושתו לגמרי כצבי וכאיל. ואף על גב דאיכא איסור גיזה ועבודה – אין כח לאיסור מועט

במסכת תמורה: תמורת בכור ומעשר, הן וולדן וולדן עד סוף כל העולם – הרי הן קדושים כבכור ומעשר, וכשיפול בהם מום – אין פודים אותם, אלא יאכלו במומין לבעלים! אמר ליה [ב] אביי:

עיונים

השוחטן בחוץ פטור נחלקו המפרשים מהו מקורו של ציטוט זה. לדעת רש"י הרי זה סיומה של הברייתא שאנו דנים בה, שמתחילה לא צוטטה בשלימותה. והוא עוסק אפוא בדנים של קדשים שקדם הקדשם את מומם, שהשוחטם בחוץ פטור. לפי שאין חייבים משום שחיטת חוץ אלא על דבר הראוי להקרבה בפנים (משנה זבחים ק"ב, א). ואילו רבינו גרשום כתב כי כאן חזרת הגמרא למה שדייקנו מיכללו של דבר" האמור בחלקה הראשון של הברייתא. בענין קדשים שקדם מומם להקדשם, שאין חייבים על שחיטתם בחוץ. ואילו מדברי הרמב"ם משמע שאין כאן ציטוט של הברייתא, אלא ציטוט של המשנה, שגרסתו במשנה בענין קדשים שקדם הקדשם למומם היתה "פטור", שלא כגרסתנו. ולפי זה, גרסתנו במשנה "חייב" הריהי לפי זה התיקון שנעשה על פי דברי רב הונא (וכן נראה מדברי תוספות חיצונית בש"מ).

ותמורתו לאחר פדיונו מתה הקשו בתוס': ומדוע יש דין תמורה לאחר פדיון? מה החבל בין תמורתה של בהמה זו, לבין ולדה, שאם נתעברה וילדה לאחר פדיון הולדות חולין, וכפי שאמרה הגמרא בעמוד הקודם שהם נחשבים "ולד צבי ואיל" ויש שכתב כי בהכרח מסתמכים כאן על גזירת הכתוב שלהלן (שפת אמת). ובתוס' הוכיחו כי דינה של תמורה שונה מדינה של ולד, שהרי ולד שנולד לפני פדיון אמו – יש מי שאומר שאינו כשר להקרבה, אבל תמורה של בעלת מום – אין מי שחולק על כך שהיא קריבה. ויש שהסביר בטעם הדבר, שולד פסולי המוקדשים – קדושתו נמשכה מאמו, ואין כוח בקדושה שלאחר פדיון להמשיך קדושה על הולד. ואילו בתמורה אין הקדושה נמשכת רק מכוח הקרבן עצמו, שהרי לא נולדה ממנו, אלא מכח ההמרה שהמיר

בדיבור, ויש בכוח ההמרה להחיל עליה קדושה קלושה (ראה קהלות יעקב). תמורת בכור והמעשר הרי הן כבכור ומעשר בבכור נאמר "לא תפדה" (במדבר יח, יז). ובמעשר נאמר "לא יגאל" (ויקרא כז, א), ומשם למדנו שאין פודים אותם לכשיפול בהם מום, כשאר קדשים. אלא הריהם נאכלים לבעליהם, הבכור – לכהן, והמעשר – לבעלים. ואף שתמורת הבכור והמעשר קדושות כמותם לענין איסורים שיש בהם, מכל מקום, בשונה מתמורות של קרבנות אחרים – אינן קרירות על המזבח, כפי שדייקן חכמים מן הכתובים (ראה תמורה ה, ב). ולפיכך, חל בהן דין בכור ומעשר שלא ניתן להקריבם – שצריך להמתין עד שיפול בהם מום ולפדותן.

אורח החלבה

תמורת פסולי המוקדשין המקדיש בהמה למזבח, ואחר כך נולד בה מום קבוע, ונפדתה, והמיר בה אחר שנפדתה – תמורתה אינה קריבה, מפני שבאה מכח קדושה דחוויה, ואינה נפדית, מפני שאין בכח קדושתה לתפוש פדיונה. לפיכך תמות. כרב נחמן (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"ג ה"ד).

תמורת בכור ומעשר תמורת הבכור והמעשר אינן קרירות לעולם, אלא ירעו עד שיפול בהם מום, ויאכלו בככור ומעשר שנפל בהם מום; תמורת הבכור – לכהן, ותמורת המעשר – לבעלי. ודין ולד תמורת הבכור והמעשר כדין התמורה עצמה. וכשם שאין פודים בכור ומעשר שנפל בהן מום – כך אין פודים את תמורתם. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות תמורה פ"ג ה"ב. שם פ"ד ה"ז).

*טיל"א מן הצרפתית העתיקה teile – כתם בעין המצמצם את הראיה.

והא בהמה לא אלימא למיתפס פדיונה – הילכך מתה. מנין לתמורת פסולי המוקדשים שמתה – כגון ללחם שנפדו הקדשים התפסין נתמורה, ללא מלא למיקרב. ממעלה הגרה טמא הוא – דספיה דקרא כתיב: "טמא הוא לנכס" ודרשין הכי: יש לך דבר שיש בו סימני טהרה ואסור צלילה, ואיו – זו תמורת פסולי המוקדשים. חמש חטאות – מפרש נתמורה (כ"ג). לתמורת אשם שתהא רועה – דאשם לא קרב נדבה, הלכך תמורתו לא קרבה. והא "טמא" דקרא הכי קאמר: הניחוהו עד שיהא טמא, כלומר שיפול צו מוס. כל שבחטאת מתה – ותמורת חטאת היינו אחת מחמש חטאות ממות. לאו ליכא – דאין עובר צללו. דאיכא לאו – "לא תאכלו ממעלי הגרה". ואיבעית אימא – להכי אחא "ממפריסי הפרסה" דמשתעי בחטאות הממות – להקיש דבר הנא ממעלי הגרה, תמורת פסולי המוקדשים לאחר פדיון, דנפקא "ממעלי הגרה", לדבר הנא ממפריסי הפרסה חטאות הממות. **משנה המקבל צאן ברזל** – ששם לו גוי בהמותיו דמיס קזינן, ולתת לו אותן דמיס עד עשר שנים, צין ממו צין הוולו, ואותן ולדות שיהיו להן עד אותו זמן יהיו צנייהם. ולדותיהן פטורין – מן הצנור.

תוספות

כזה שיחול על ידו קדושה על הולדות. אבל תמורת קדושה – (בההיא) [בה היא], וכיון דגלי קרא שחלה על בעלת מוס קבע – חלה הוא הדין לאחר פדיון, אלא דלא קרבה. אבל תמורה דלפני פדיון קרבה, ועדיפא מולדות דלפני פדיון, דאיכא מאן דאמר לעיל לרעיה. וכן מוכח לשון הקונטרס, דבסמוך גבי "מנין לתמורת פסולי המוקדשים שמתה", ופירש רש"י: כגון לאחר פדיון, דלא מצי למיקרב. והא דאצטרין קרא ד"ממעלי הגרה" בסמוך – ללא אתא, דמסברא ידענו דלא קרבה, כדאמר רב נחמן הכא. וכהאי גוונא אמר בסמוך גבי חמש חטאות. ועוד יש לפרש: דקרא וסברא צריכי, דאי לאו קרא הוה אמינא: לא קדשה כלל, כצבי ואיל, כולדות דאיעבר ואוליד לאחר פדיון. ואי לאו סברא הוה אמינא: ירעה, "ויטמא הוא" דקרא הוי – ימתין עד שיהא טמא ויפול בו מוס כדפירש הקונטרס בסמוך. והא דפריך רב עמרם: ותיתכלי במומה לבעלים – אסברא דרב נחמן פריך.

תלמוד לומר ממעלי הגרה – והא דדרשין בפרק קמא (ו,א): יש לך דבר שהוא מעלה גרה ואי אתה אוכלו, כגון טהור שנולד מן הטמא – התם דריש מרישיה דקרא: "ואת אלה לא תאכלו", והכא דריש מסיפיה דקרא: "ויטמא הוא לנכס". אי נמי, תרי קראי כתיבי. **אלא** כי אתא קרא לתמורת אשם – והכי פירושא דברייתא: מנין לחמש חטאות מתות וכגון באשם רועה. ו"טמא הוא" – היינו שירעה עד שיטמא, כדפירש הקונטרס.

כל שבחטאת מתה באשם רועה – אומר רבינו תם: דרעייה מדרבנן היא, ולפי שתקנו חכמים רעייה נקט בכל דוכתא באשם רועה. אבל הילכתא הכי איתא מדאורייתא, דכל שבחטאת מתה – באשם קרב עולה, כדאמר בפסחים שילהי (סוף) פרק "אלו דברים" (ע"ג,א): אשם שניתק לרעייה ושחטו – כשר לעולה, ושם פירשתי לה.

[שייך לעמוד ב] **העמיד** ולדות תחת אמותיהן – פירש הקונטרס: שפתח לו הפתח להיות לו כח בולדות, ואמר לו: אם ימותו הבהמות – תטול הולדות המגיעות לחלקי, והיא תחת ידי באותן דמים. ובפירוש משמע בגמרא כמו שפירשתי לשם, אבל בתוספתא קתני: מתו האמהות והעמיד הולדות.

עיונים

מנין לתמורת פסולי המוקדשים שמתה ואין מדובר על תמורת פסולי המוקדשים שהמיר אותה קודם פרייה, שהרי תמורה זו קרבה על גבי המזבח (תוס' חיצונות בשם ר"י).

ממעלי הגרה טמא הואיל ובתחילת הפסוק נאמר "את זה לא תאכלו" וכו', נמצא הכתוב "טמא הוא לנכס" מיותר. ולמדו חכמים מכאן שיש בהמות טהורות שאף הן אסורות באכילה או בהקרבה.

המקבל צאן ברזל מן הגוי המונח "צאן ברזל" מתייחס לנכסים שמקבל אדם מחבירו על מנת לשלם תמורתם סכום קצוב לאחר זמן, גם אם ימותו או יחול מחירם. אופן שונה מעט של "צאן ברזל" מביא רבינו גרשום, והוא כאשר המקבל צריך להחזיר את הבהמות עצמן לאחר זמן לנותן, והוא מקבל על עצמו אחריות לכל שינוי בערך הקצוב שלהן. והרי זה קרוי "צאן ברזל", משום שדרכו של צאן, כשאר בעלי חיים, שהוא נפחת

זה שם אמו עליו וזה שם אמו עליו, כלומר, בכל תמורה נוהגים כדין הקרבן שמכוחו היא באה; זה כולו תמורת בכור ומעשר מיקריא [נקרא]. ולפיכך, מה בכור ומעשר עצמם במומן מיתאכלן [נאכלים] לבעלים – אף תמורתן מיתאכלא [נאכלת] במומה לבעלים. וזה תמורת קדשים בעלי מוס, שם אמו עליו, תמורת קדשים מיקריא [נקראת], ולפיכך, מה קדשים שנפל בהם מוס לא מיתכלי [אינם נאכלים] אלא בפדיון – אף תמורתן נמי [גם כן] לא מיתכלי [אינה נאכלת] אלא בפדיון, והא לא אלימא למיתפס [והו התמורה שנעשתה לאחר פדיון לא חזקה קדושתה כדי לתפוס] את פדיונה בקדושה, ומשום כך אינה יכולה להיפדות, ולכן תמות. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתן] של רב נחמן: מנין לתמורת פסולי המוקדשים (שנפדו) שמתה, ולא ניתן לפדותה ולאוכלה? תלמוד לומר: "ממעלי הגרה... טמא הוא לכס" (ויקרא י"א, ד). וכך דורשים את הפסוק: גם מבעלי החיים הטהורים מעלי הגרה, יש כאלה הטמאים לכס ואסורים באכילה. והם תמורת פסולי המוקדשים שנפדו, שלא ניתן לפדותן ולאוכלן, אלא הן מתות. ושואלים: והרי האי מיבעי ליה [פסוק זה נצרך] לענין חמש חטאות (ולד חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, ושנתכפרו בעליה, ושעברה שנתה הראשונה), ללמדנו שהן אסורות בהקרבה, ולכן מתות! ומשיבים: ההוא, אותו דין, ממה שנאמר שם "וממפריסי הפרסה... טמא" נפקא [יוצא, נלמד]. ומעירים: תניא נמי הכי [שנויה ברייתא גם כן]: מנין לחמש חטאות שהן מתות? תלמוד לומר: "ממפריסי הפרסה... טמא". ותוהים: חמש חטאות שהן מתות, הלוא הילכתא גמירי לה [מהלכה למשה מסיני, למדו אותה], במסורת שבעל פה, ולא מן הכתוב! אלא, כי אתא קרא

זה שם אמו עליו, וזה שם אמו עליו; זה כולו תמורת בכור ומעשר מיקריא, מה בכור ומעשר עצמם במומן מיתאכלן לבעלים – אף תמורתן מיתאכלא. וזה שם אמו עליו, תמורת קדשים מיקריא, מה קדשים לא מיתכלי אלא בפדיון – אף תמורתן נמי לא מיתכלי אלא בפדיון, והא לא אלימא למיתפס [והו התמורה שנעשתה לאחר פדיון לא חזקה קדושתה כדי לתפוס] את פדיונה בקדושה, ומשום כך אינה יכולה להיפדות, ולכן תמות. ומעירים, תניא כוותיה [שנויה ברייתא כשיטתן] של רב נחמן: מנין לתמורת פסולי המוקדשים (שנפדו) שמתה, ולא ניתן לפדותה ולאוכלה? תלמוד לומר: "ממעלי הגרה... טמא הוא לכס" (ויקרא י"א, ד). וכך דורשים את הפסוק: גם מבעלי החיים הטהורים מעלי הגרה, יש כאלה הטמאים לכס ואסורים באכילה. והם תמורת פסולי המוקדשים שנפדו, שלא ניתן לפדותן ולאוכלן, אלא הן מתות. ושואלים: והרי האי מיבעי ליה [פסוק זה נצרך] לענין חמש חטאות (ולד חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, ושנתכפרו בעליה, ושעברה שנתה הראשונה), ללמדנו שהן אסורות בהקרבה, ולכן מתות! ומשיבים: ההוא, אותו דין, ממה שנאמר שם "וממפריסי הפרסה... טמא" נפקא [יוצא, נלמד]. ומעירים: תניא נמי הכי [שנויה ברייתא גם כן]: מנין לחמש חטאות שהן מתות? תלמוד לומר: "ממפריסי הפרסה... טמא". ותוהים: חמש חטאות שהן מתות, הלוא הילכתא גמירי לה [מהלכה למשה מסיני, למדו אותה], במסורת שבעל פה, ולא מן הכתוב! אלא, כי אתא קרא

[כאשר בא המקרא] "ממפריסי הפרסה... טמא" הרי זה לתמורת אשם, ללמדנו שהיא אסורה בהקרבה, ותרעה עד שיפול בה מוס ותיפדה. ומקשים: תמורת אשם נמי [גם כן] הילכתא [הלכה למשה מסיני] היא, ששנינו: כל שבחטאת מתה (ובכלל זה תמורת חטאת) – באשם רועה עד שיפול בו מוס! אלא, לעולם הלימוד מ"מפריסי הפרסה" הוא לחמש חטאות מתות. ולמרות שהלכה למשה מסיני היא, אצטרין קרא ואצטרין הילכתא [הוצרך המקרא והוצרכה ההלכה], דאי מקרא הוה אמינא [שאם מן המקרא לבד, הייתי אומר] שאסורות בהקרבה, אבל יצאו לרעייה עד שיפול בהם מוס וייפדו, על כן קא משמע לן הילכתא [משמע לנו הלכה] שדינן למיתה. ואי מהילכתא הוה אמינא [ואם מן ההלכה לבד, הייתי אומר]: היכא דעבד איקרי [היכן שנעשה כן במקרה] ואכל מהני [מאותן] חמש חטאות – איסורא איכא [איסור יש בוה], אבל איסור לאו [לא תעשה] המפורש בתורה, שעונשו מלקות, ליכא [אין בוה], על כן קמשמע לן [משמע לנו הכתוב] דאיכא [יש בוה] לאו. ואיבעית אימא [ואם תרצה אומר]: לא בא הכתוב "ממפריסי הפרסה" ללמד את דין חטאות המתות עצמו, שהוה הלכה למשה מסיני, אלא הוזכר בפסוק זה כדי לאקושי [להקיש]. להשוות] דבר הבא (הנלמד) ממעלי גרה, כלומר, תמורת פסולי המוקדשים, לדבר הבא (הנלמד) ממפריסי הפרסה, כלומר, חטאות המתות, מה להלן חטאות המתות – דינן במיתה, אף כאן דינה במיתה.

ג משנה המקבל צאן ברזל מן הגוי, שהגוי נותן לישראל בהמות לגדלן והישראל מתחייב לשלם לו תמורתן בסכום קצוב לאחר זמן, גם אם ימותו או יחולו דמיהן, והולדות שיוולדו להן עד זמן התשלום יחולקו ביניהם –

מסורת הש"ס
 ד. עיין תוי"כ ויקרא י"א, ד.
 ה. ראה תמורה י"א, ילקיש תורה ט"ב, ט"א. ועיין ירושלמי שבת פ"א ה"ד.
 ו. נזיר כ"ב, ב"ק ק"ב.
 תמורה י"א, ילקיש תורה י"ג, ט"א. ועיין תפ"ד.
 ז. ב"מ ע"ב, ירושלמי יבמות פ"ז ה"ב. תוספתא בכורות פ"ב ה.

גרסות

זה כולו תמורת בכור ומעשר מיקריא יש בכתי"י וכן בכ"י: זה שם אמו עליו תמורת בכור ומעשר מיקריא.
 אף תמורתן מיתאכלא בכתי"י ועוד: אף תמורתן נמי מתאכלי לבעלים.
 קא משמע לן הילכתא בכתי"י: אתאי הלכתא.
 דעבד איקרי ואכל ברוב כתי"י: דעבר אכל.
 איסורא איכא מילים אלה חסרות בכתי"י.

אורה ההלכה
חמש חטאות המתות ולד חטאת, ותמורת חטאת, וחטאת שמתו בעליה, וחטאת שאבדה ונמצאת אחר שכיפרו בעליה – הרי אלו ימותו. ודברים אלו כולם הלכה למשה מסיני. (רמב"ם ספר עבודה הלכות פסולי המוקדשים פ"ד ה"א).
כל שבחטאת מתה באשם רועה אשם דאי שמתו בעליו ושכיפרו בעליו – ירעה עד שיפול בו מוס, ויימכר ויפלו דמיו לנדבה. שכל שבחטאת דינה שתמות – באשם ירעה עד שיפול בו מוס, ויפלו דמיו לנדבה. (שם ה"ד).

- מסורת הש"ס**
- א. תוספתא בכורות פ"ב ה (ועיי"ש).
  - ב. בכורות ג.ב. ה.ב. ו.ב. תוספתא בכורות פ"ב ו. ילק"ש תורה תשנ.
  - ג. (כל הסוגיה, בשינוי) ב"מ ע.ב. וראה גם ירושלמי יבמות פ"ז ה"ב. שם ב"מ פ"ה ה"ה.
  - ד. משנה ב"מ ע.ב.
  - ה. (שאלה זו) עירובין ל.ב. כתובות ע.ב. ק.ב. ק.א. נדרים ל.ב. ל.ט.א. גיטין ט.א.א. ב"מ ט.א. ל.ד.א. פ.ב.
  - ו. (קושיה זו) שבת מג.ב. מט.ב. עירובין ל.א. פסחים י.ב. ל.א. ביצה ל.א. יבמות יט.א. פ.א.א. קיב.ב. כתובות ג.ב. גיטין יא.א. ב"ק ט.ב. כה.א. לא.א. ס.א.ב. ע.א. ק.ד.א. טהדרין קי.ב.ב. שבועות מג.א. ע"ז ס.ג.ב. זבחים ל.ט.א. מנחות ע.ט.ב. חולין ע.א. ערכין ז.א. ילק"ש תורה תתקלח.

גרסות

ולדותיהן פטורין ולדי ולדותיהן חייבין יש בכתי"י ובמשניות: **ולדות פטורין וולדי ולדות חייבין**. **עד עשרה פטורים יש בכתי"י ובמשניות: עד עשרה דורות פטורים**. **העמיד ולדותיהן יש בכתי"י העמידו ולדות**. **ולדי ולדות פטורין וולדי וולדי וולדות חייבין** יש בכתי"י, וכן גרס ב"ש"מ: **ולדות פטורין ולדי ולדות חייבין**. **ברשותא דמרא קיימא יש בכתי"י: ברשותא דמרא קיימא שבה**. **אלמא ברשותא דמקבל קיימא בכתי"י ועוד וכן גרס ב"ש"מ: ואי סלקא דעתך דכיון דלא נקטי זוזי ברשותא דמרא קיימא אמאי ריבית ברשותיה [אמרה] קשבחא.**

העולם

רחל שילדה מין עז וכו' מספר גזעים יש של עזים ושל כבשים, השונים זה מזה בכמה וכמה מתכונותיהם. עם זאת מתיאור המשנה והתלמוד עולה כי הכבשים עליהם מדובר דומים לכבש האוואסי, מקבוצת בעלי האליה השמנה (ovis orientalis playtura), המצוי בימינו בארץ ישראל, והעז עליה מדובר דומה לעז הארץ ישראלית (capra mambrica). צמרו של הכבש לבן רך ומקורו, לעומת שיער שחור וקשה של העזים. לכבש יש אליה – זנב ארוך ועבה ומלא שומן, לעומת זנב קצר וזקוף של העז. אזוני של טלה הכבש קצרות, ושל גדי העזים – ארוכות ומודולדות. תליש, הזכר שבעזים, יש זקן, מה שאין כן לאייל. לעז הנקבה יש קרניים, אבל לא לרחל. כמו כן הם נבדלים זה מזה בקולות הפעייה שלהם.

רחל

תיש

ולדותיהן פטורין מן הבכורה, שאם ולדות אלו ילדו זכר – אינו קדוש בכורה, משום שיש לגוי חלק בהם. אבל ולדי ולדותיהן כשילדו זכר – חייבין. ואם העמיד ישראל ולדותיהן של צאן ברזל תחת אמותיהן לשם גביה, אם ימותו האמהות – גם ולדי ולדות פטורין מן הבכורה, ואולם וולדי וולדי וולדות – חייבים. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורים, מפני שאחיותן לגוי, שאם לא יקבל את הדמים שנקצבו מתחילה עבור הצאן שנתן – הריהו גובה מכל מה שנולד מהן. רחל שילדה זכר הנראה כמין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ומכל מקום, אם יש בו מקצת סימנין של אמו, שדומה לה במקצת – חייב.

א גמרא שנינו במשנה שהמקבל צאן ברזל מן הגוי, ולדותיהם פטורים מן הבכורה. ומעירים: מכאן למימרא [יש לומר, להסיק] שכיון שעדיין לא נקט מרא זוזי [לא מחזיק הבעלים הגוי מעות] מישראל תמורת הבהמה שנתן – ברשותא דמרא קיימא [ברשות הבעלים, הגוי, הבהמה עומדת], ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. ורמינהו [ומטילים, מראים סתירה] ממשנה אחרת, ששנינו בה: אין מקבלין צאן ברזל מישראל, מפני שהוא רבית, שתמורת המתנת התשלום עבור הבהמה – נוטל הנותן מחצית מן הולדות שנולדו למקבל. אלמא ברשותא דמקבל קיימא [מכאן שברשות המקבל עומדת] הבהמה. שהרי אם ברשות הנותן היא – אין זו ריבית, שהרי הולדות שלו הם! אמר אביי: לא קשיא [אין זה קשה], הא [ה], במשנתני, מדובר במקרה דקביל עליה אונסא וזולא [שקיבל עליו הגוי אונס חול], שאם יארע אונס, כגון שוד, או שירד מחיר הבהמות – לא יצטרך הישראל לשלם את המחיר הקצוב. ולכן נחשבת הבהמה של הגוי, ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. והא [וח], בענין ריבית, מדובר במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], והואיל וכל האחיות על המקבל – הריהי נחשבת כשלו, ולכן הולדות שהוא נותן הריהם ריבית. אמר ליה [לו] רבא בתמיהה: דקביל עליה אונסא וזולא [במקרה שקיבל עליו הנותן אונס חול], "צאן ברזל" קרית ליה [אתה קורא לו]? והרי אין הם קרויים כך אלא משום שכל אחיותם על המקבל, כאילו היו ברזל, שאינו יכול למות או להיחסר! ועוד, מאי פסקא [מהו חזיתך] וזולא [עד עשרה דורות פטורים] ריבית: אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוי (מפני שאין איסור ריבית בהלוואה מן הגוי) – ליפלוג וליתני ברזיה [שיחלוק וישנה בהלכה זו עצמה] של המקבל צאן ברזל מישראל, חלוקה זו שאביי מחלק בה, וכן יאמר: במה דברים אמורים שאין מקבלים צאן ברזל – במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], אבל אם קביל עליה אונסא וזולא [קיבל עליו הנותן אונס חול] והבהמה נחשבת כשלו – שפיר דמי [ראוי, מותר, הדבר], שאין זו ריבית! אלא אמר רבא:

ולדותיהן פטורין, ולדי ולדותיהן חייבין. והעמיד ולדותיהן חייבין, ולדי ולדותיהן חייבין. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורים, מפני שאחיותן לגוי, שאם לא יקבל את הדמים שנקצבו מתחילה עבור הצאן שנתן – הריהו גובה מכל מה שנולד מהן. רחל שילדה זכר הנראה כמין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ומכל מקום, אם יש בו מקצת סימנין של אמו, שדומה לה במקצת – חייב.

א גמרא שנינו במשנה שהמקבל צאן ברזל מן הגוי, ולדותיהם פטורים מן הבכורה. ומעירים: מכאן למימרא [יש לומר, להסיק] שכיון שעדיין לא נקט מרא זוזי [לא מחזיק הבעלים הגוי מעות] מישראל תמורת הבהמה שנתן – ברשותא דמרא קיימא [ברשות הבעלים, הגוי, הבהמה עומדת], ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. ורמינהו [ומטילים, מראים סתירה] ממשנה אחרת, ששנינו בה: אין מקבלין צאן ברזל מישראל, מפני שהוא רבית, שתמורת המתנת התשלום עבור הבהמה – נוטל הנותן מחצית מן הולדות שנולדו למקבל. אלמא ברשותא דמקבל קיימא [מכאן שברשות המקבל עומדת] הבהמה. שהרי אם ברשות הנותן היא – אין זו ריבית, שהרי הולדות שלו הם! אמר אביי: לא קשיא [אין זה קשה], הא [ה], במשנתני, מדובר במקרה דקביל עליה אונסא וזולא [שקיבל עליו הגוי אונס חול], שאם יארע אונס, כגון שוד, או שירד מחיר הבהמות – לא יצטרך הישראל לשלם את המחיר הקצוב. ולכן נחשבת הבהמה של הגוי, ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. והא [וח], בענין ריבית, מדובר במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], והואיל וכל האחיות על המקבל – הריהי נחשבת כשלו, ולכן הולדות שהוא נותן הריהם ריבית. אמר ליה [לו] רבא בתמיהה: דקביל עליה אונסא וזולא [במקרה שקיבל עליו הנותן אונס חול], "צאן ברזל" קרית ליה [אתה קורא לו]? והרי אין הם קרויים כך אלא משום שכל אחיותם על המקבל, כאילו היו ברזל, שאינו יכול למות או להיחסר! ועוד, מאי פסקא [מהו חזיתך] וזולא [עד עשרה דורות פטורים] ריבית: אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוי (מפני שאין איסור ריבית בהלוואה מן הגוי) – ליפלוג וליתני ברזיה [שיחלוק וישנה בהלכה זו עצמה] של המקבל צאן ברזל מישראל, חלוקה זו שאביי מחלק בה, וכן יאמר: במה דברים אמורים שאין מקבלים צאן ברזל – במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], אבל אם קביל עליה אונסא וזולא [קיבל עליו הנותן אונס חול] והבהמה נחשבת כשלו – שפיר דמי [ראוי, מותר, הדבר], שאין זו ריבית! אלא אמר רבא:

ולדותיהן פטורין, ולדי ולדותיהן חייבין. והעמיד ולדותיהן חייבין, ולדי ולדותיהן חייבין. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורים, מפני שאחיותן לגוי, שאם לא יקבל את הדמים שנקצבו מתחילה עבור הצאן שנתן – הריהו גובה מכל מה שנולד מהן. רחל שילדה זכר הנראה כמין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ומכל מקום, אם יש בו מקצת סימנין של אמו, שדומה לה במקצת – חייב.

א גמרא שנינו במשנה שהמקבל צאן ברזל מן הגוי, ולדותיהם פטורים מן הבכורה. ומעירים: מכאן למימרא [יש לומר, להסיק] שכיון שעדיין לא נקט מרא זוזי [לא מחזיק הבעלים הגוי מעות] מישראל תמורת הבהמה שנתן – ברשותא דמרא קיימא [ברשות הבעלים, הגוי, הבהמה עומדת], ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. ורמינהו [ומטילים, מראים סתירה] ממשנה אחרת, ששנינו בה: אין מקבלין צאן ברזל מישראל, מפני שהוא רבית, שתמורת המתנת התשלום עבור הבהמה – נוטל הנותן מחצית מן הולדות שנולדו למקבל. אלמא ברשותא דמקבל קיימא [מכאן שברשות המקבל עומדת] הבהמה. שהרי אם ברשות הנותן היא – אין זו ריבית, שהרי הולדות שלו הם! אמר אביי: לא קשיא [אין זה קשה], הא [ה], במשנתני, מדובר במקרה דקביל עליה אונסא וזולא [שקיבל עליו הגוי אונס חול], שאם יארע אונס, כגון שוד, או שירד מחיר הבהמות – לא יצטרך הישראל לשלם את המחיר הקצוב. ולכן נחשבת הבהמה של הגוי, ומשום כך ולדותיה פטורים מן הבכורה. והא [וח], בענין ריבית, מדובר במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], והואיל וכל האחיות על המקבל – הריהי נחשבת כשלו, ולכן הולדות שהוא נותן הריהם ריבית. אמר ליה [לו] רבא בתמיהה: דקביל עליה אונסא וזולא [במקרה שקיבל עליו הנותן אונס חול], "צאן ברזל" קרית ליה [אתה קורא לו]? והרי אין הם קרויים כך אלא משום שכל אחיותם על המקבל, כאילו היו ברזל, שאינו יכול למות או להיחסר! ועוד, מאי פסקא [מהו חזיתך] וזולא [עד עשרה דורות פטורים] ריבית: אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוי (מפני שאין איסור ריבית בהלוואה מן הגוי) – ליפלוג וליתני ברזיה [שיחלוק וישנה בהלכה זו עצמה] של המקבל צאן ברזל מישראל, חלוקה זו שאביי מחלק בה, וכן יאמר: במה דברים אמורים שאין מקבלים צאן ברזל – במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חול], אבל אם קביל עליה אונסא וזולא [קיבל עליו הנותן אונס חול] והבהמה נחשבת כשלו – שפיר דמי [ראוי, מותר, הדבר], שאין זו ריבית! אלא אמר רבא:

ולדותיהן פטורין, ולדי ולדותיהן חייבין. והעמיד ולדותיהן חייבין, ולדי ולדותיהן חייבין. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורים, מפני שאחיותן לגוי, שאם לא יקבל את הדמים שנקצבו מתחילה עבור הצאן שנתן – הריהו גובה מכל מה שנולד מהן. רחל שילדה זכר הנראה כמין עז, ועז שילדה מין רחל – פטורה מן הבכורה, ומכל מקום, אם יש בו מקצת סימנין של אמו, שדומה לה במקצת – חייב.

ולדותיהן – של אותן לאן צרול, כשיגדלו ויזכרו – יפטרו מן הבכורה. וטעמא מפרש גמרא: דכיון דאי לא יהיז ליה זוזי לגוי תפיס צהמה, ואי לא משכח צהמה תפיס ולדות – אישכחא דשייכא ליה גוי צלפון. וולדי ולדות חייבין – ולדי ולדות של לאן צרול המגיעות לחלקן של ישראל, כשיהיו להן ולדות בכורות – (ינמנו) לכהן, דהיינו רציעים ללאן צרול ינתן לכהן. העמיד ולדות תחת אמותיהם – שפמח לו פמח לגוי להיות לו כח צולדות, ואמר לו: אס ימותו הצהמות – טטול וולדות המגיעות לחלקי, ויהיו תחת ידי צאות דמים עד אותו זמן עלמנו. וולדותיהן – השתא אלימא יד גוי ושייכא צדור אחר טפי. הלכך, ולדות של אותן ולדות שהן ולדי ולדות ללאן צרול – פטורין, דשייכא צדור יד גוי, וכשיהא להם צדור לא ינתן לכהן. שאחירותן לגוי – דלעולס כל מה דמשכח גוי תפיס.

א גמרא כיון דלא נקט זוזי, צרשומיה דגוי קיימא. דמקבל קיימא – דמקבל זוזי הוא דליחייב ליה, והאי דשקיל נותן חזי ולדות – צשכר המתנת מעות קא שקיל ליה. דאי צרשות מרה קיימא, אמאי רצית הוא? צרשותא דמריה אשכח ולדות. מתניתין בדקביל עליה – הגוי אונסא חולא. אי דקביל עליה אונסא חולא צאן ברזל קרית ליה – צתמיה, הא לאן צרול לא היו אלא צמקל עליה המקבל אונסא! דלחכי קרית ליה "צרול" – קשה ואינו נפחת, כך זה הנותן לא יפסות דמיו. ועוד מאי פסקא – צתמיה, כלומר, פסקה למילתא, דיש חילוק בין לאן צרול ללאן צרול. אדתני סיפא – דהתם: אלא אלא – הא והא דלא קביל עליה מרא אונסא חולא, אלא על המקבל יהא הכל.

תוספות

אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא רבית – בפרק "איזהו נשך" (בבא מציעא ע.ב) פירש רש"י: רבית – ששם אותם עליו במעות, וכל זמן שאין נותן מעותיו חולקין השכר. ואף על גב דמשנה יתירא היא, דהא תנא ליה: אין מושיבין חנווני למחצית שכר, וכל שכן הכא שקבל כל האחיות עליו, נקט ליה משום סיפא: מקבלין צאן ברזל מן הגוי. עד כאן

הסביר הרשב"א (וכן רבינו תם בתוס') כהסבר הירושלמי (ב"מ פ"ה ה"ה), שהסכם צאן ברזל אינו כולל שותפות הנותן בולדות, כפי שפירש רש"י, אלא הולדות כולם של המקבל. וכן הרבית עליה מדובר בענין זה אינה מחצית הולדות, כפירוש רש"י, אלא סכום קצוב שהמקבל מעלה לנותן בכל שנה ושנה. ולהסבר זה, אין כאן הוכחה ממשנתנו שהולדות מצויים ברשות הבעלים. אלא עיקר הקושי הוא על המשנה האחרת, שאם הסכום שמשלם המקבל בכל שנה לנותן נחשב כרבית – מכאן שהצאן שקיבל נחשבות כשלו לגמרי, ואין רואים אותן כרכוש הנותן, ומדוע איפוא ולדותיהם פטורים מן הבכורה?

אורה ההלכה ולדותיהן פטורין וכו' המקבל צאן מן הגוי בממון קצוב, ופסק עמו שיהיה הרווח מחולק ביניהם ואם פחתו פחתו לישראל, אף על פי שברשות ישראל הם והרי הם כקניינין, הואיל ואם לא ימצא הגוי אצלו ממון אחר לגבות ממנו יגבה מאלו ומולדותיהם – הריהו נעשה כמו שיש לו אחירות עליהם ועל ולדותיהם, והרי יד הגוי באמצע ופטורים מן הבכורה, הם ולדותיהם. כהסבר רבא בגמרא. אבל ולדי ולדותיהם – חייבים, שהרי של ישראל הם ואין לגוי רשות עליהם. כמשנה וכפירוש רב הונא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ד ה"ד. שו"ע י"ד שכ, ז).

העמיד ולדותיהן המקבל צאן ברזל מן הגוי, אם העמיד ולדות תחת אמותיהם – ולדי ולדות פטורים, ולדי ולדי ולדות חייבים. כמשנה, וכדעת רב הונא בגמרא. (שו"ע שם).

רחל שילדה מין עז רחל שילדה כמין עז או עז שילדה כמין רחל – פטור מן הבכורה. ואם היה בו מקצת סימני אמו – הרי זה בכור. כמשנה. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ב ה"ו. שו"ע שם שטו, ה).

אין מקבלין צאן ברזל מישראל אין מקבלים צאן ברזל מישראל מפני שהוא אבק ריבית, וכיצד הן צאן ברזל? הרי שהיו לו מאה צאן, וקיבלם ממנו לטפל בהם ויהיו הגיוות והולדות והחלב לאמצע לשליש ולרביע עד שנה או שנתיים, ואם מתו הצאן הרי המקבל משלם דמיהן – הרי זה אסור, שהרי בעל הצאן קרוב לשכר ורחוק להפסד. לפיכך, אם קיבל עליו בעל הצאן שאם הוקרו או הולו או אם נטרפו הרי הם ברשותו – הרי זה מותר. כמשנה במסכת בבא מציעא ע.ב, ובמסקנת הגמרא. (רמב"ם ספר משפטים הלכות מלוה ולוה פ"ח ה"ב. שו"ע שם קעז, א).

והכא גבי בכורה — לאו משום דהוי נרשומי של גוי, אלא משום דמשכונ הוי גביה. אמר רב הונא וולדן של צאן ברזל פטורים כו' — כדפרישית גבי מתניתין, וארישא קאי. רב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין — ודור רביעי ללאן ברזל אינו נותן לכהן, אלא דור חמישי. ולקמן פריך ליה ממתניתין. טעמא דהעמיד — שהחזיק כמו של גוי. הא לא העמיד — לא מיפטרי ולדי ולדות של לאן ברזל. והא קא משמע לן — דאף על גב דהעמיד, דאורחיה דגוי למיזל ולמיטפס צנה. כלומר, סלקא דעתך אמינא: כיון שחזר כח גוי צולדות — אימא יהי פטורין לעולם, קא משמע לן: אפילו הכי, ולדות של אותן ולדות, שהן ולדי ולדות ללאן ברזל — פטורין, וולדי ולדות של ולדות — חייבין, כאילו לא העמיד. תנן רבן גמליאל אומר כו' — וקא סלקא דעתך דעמין דעמין גמליאל ארישא קאי. בשלמא לרב יהודה דאמר נחית תנא קמא — למיפטרי דרי, דשמי דורות ללאן ברזל פטור תנא קמא.

תוספות

לשוננו. וסיפא אתא לאשמועינן היתר רבית מן הגוי, כדקתני: לוויין מהם ומלוין להן ברבית. וקשה לפירוש הקונטרס: מאי פריך הכא "ואי סלקא דעתך ברשותא דמרא קיימא אמאי הוי רבית, ברשותא דמרי קמשבח" מאי קשיא? מכל מקום רבית דרבנן היא, דכיון שכל אחיות על המקבל — מלוה היא, ונוטל חצי השבח בשכר המלוה, אלא דלא הוי רבית דאורייתא, כיון דאם לא יבא השבח לא יטול כלום, כמו בלא נכיתא שהיא

רבית דרבנן! ונראה כמו שפירש רבינו תם, שהיא רבית דאורייתא, שפסק דמים על הצאן, ופסק דמי השבח וקבל עליו לתת בכל שנה ושנה, בין יהא שם שבח בין לא יהיה. ורבית גמורה היא, דהיינו רבית קצוצה. ויש לומר, דהכא תניא, ואף על גב דתנא רישא היינו דחנווני שהיא רבית דרבנן, והכא קא משמע לן דההיא רבית דאורייתא היא, כדקתני: מפני שהוא רבית, כלומר, רבית דאורייתא. ומיהו, אשכחן "מפני שהוא רבית" דרבנן, דתנן בבבא מציעא (ד, טז), המלוה את חברו — לא ידור בחצרו חנם ולא ישכור ממנו בפחות, מפני שהוא רבית. דפירש רבינו תם דלא איירי במשכנתא, מדלא קתני "המלוה על חצרו". ועוד, דשרי להשכיר בפחות, כמו שדה וכרם דשרו בנכיתא משום דזימנין ליכא שבחא כלל, ובית נמי זימנין דאיכא תיאה, שנופל או נשרף. ופירש רבינו תם שהלוהו הלואה גמורה, ולא על חצרו. ואין זה רבית דאורייתא, ולא בתורת רבית משאיל ומשכיר לו בפחות, ומוחל. ולפירוש הקונטרס נמי, נהי דלא ידור בחצרו חנם הוי רבית דאורייתא, כמו בתי חומה דהוי רבית דאורייתא, מה שמשכיר בפחות מיהא מסתבר דלא הוי דאורייתא. ומיהו, האי "מפני שהוא רבית" דהכא — דאורייתא דאמר. דאי לאו הכי — מאי קא משמע לן? וכפירוש רבינו תם משמע בירושלמי, דקאמר: איזהו צאן ברזל? היו לו מאה צאן, ואמר לו: הרי הן עשויות עליך במאה דינרין של זהב, ולדות חלב וגזיות שלך, ואם מתו חייב אתה באחריותן, ואתה מעלה לי סלע בכל אחת ואחת משלך באחרונה — אסור. משמע בהדיא ששם עליו השבח והקרן. ואי לא מתניתין דרבית לא הוה קשה ליה מתניתין דהכא, אמאי פטורין מן הבכורה, דשפיר חשיבי ברשות גוי, כיון דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה, ואם לא משכח בהמה תפיס ולד, שהכל משועבד לו מחמת קרן. אבל למאי דחשבינן רבית דאורייתא — קשה, דאם כן יצא מרשות בעלים לגמרי כשאר מלוה. ורבא מסיק דהא דפטורה מן הבכורה — לא משום דקיימא לה ברשות מרה, אלא משום דחשיב יד גוי באמצע מכח שעבוד שיש לו, כדמפרש ואזיל. ואם תאמר: מאי שנא מבהמת ארנונה דחייבת בבכורה, ללישנא קמא דרבא פרק קמא דפסחים (ו, א) היכא דמצי ישראל לסלוקיה בזוזי, והכא נמי, אי יהיב ליה זוזי — לא תפיס לולד! ויש לומר: התם עיקר בהמה של ישראל מתחלה, אלא שמשועבדת היא לארנונה. וכיון דאפשר לסלוקיה בזוזי — לא יצאה מרשות ישראל, ולא חשיב יד גוי באמצע. אבל הכא, דמתחלה של גוי, כל זמן שיש לגוי כח זה דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה — לא יצאה מרשות גוי, ומקרי יד גוי באמצע, שלא נסתלקה ידו לגמרי.

אידי ואידי [זה חזק]. בין לענין ריבית ובין במשנתנו, מדובר במקרה דלא קביל עליה אונסא וזולא [שלא קיבל עליו הנותן אונס חזק], והבהמה נחשבת איפוא של המקבל. והכא גבי [וכאן אצל] בכורה היינו טעמא [זהו הטעם] שהולדות פטורים מן הבכורה, משום שאילו אתי [בא] הגוי בעי זוזי [ורוצה את המעות] בסוף הזמן הקצוב, ולא יהיב ליה [ואין] הישראל נותן לו. הריהו תפיס לה [תופס אותה] את הבהמה תמורתם, ואי לא משכח לה [ואם איננו מוצא אותה] את הבהמה עצמה, כגון שמתה, הריהו תפיס [תופס] את הולדות דידה [שללה]. ואם כן הרי יד גוי באמצע, כלומר, יש לו שייכות בולדות, וכל אופן שיד גוי באמצע — פטורה מן הבכורה.

ב שנינו במשנה: המקבל צאן ברזל מן הגוי — ולדות פטורים מן הבכורה, ולדי ולדות חייבים. ואם העמיד ולדותיהן תחת אמותיהן — גם ולדי ולדות פטורים. אמר רב הונא: מה ששנינו בתחילת המשנה, שולדות פטורים — הרי זה כפשוטו, ולדות של צאן ברזל פטורין לכשיבכירו, ורק ולדי ולדותיהן — חייבין לכשיבכירו הם, ונמצא דור רביעי לצאן ברזל קדוש בבכורה. ורב יהודה אמר: ולדי ולדות של צאן ברזל נמי [גם כן] פטורין, ורק ולדי ולדות — חייבין לכשיבכירו, ונמצא דור חמישי לצאן ברזל קדוש בבכורה. ומציעים ראייה לענין זה, תנן [שנינו במשנה]: העמיד ולדות תחת אמותיהן — ולדי ולדות פטורין. ונדייק: טעמא [הטעם, דוקא] משום שהעמיד ולדות תחת אמותיהם,

פטורים ולדי ולדות לכשיבכירו, הא [אבל] אם לא העמיד — לא, אלא רק ולדות פטורים, והרי זו תיובתא [קושיה חמורה] על דברי רב יהודה! ומשיבים, אמר [יכול לומר] לך רב יהודה: הוא הדין שולדי ולדות גם כן פטורים, אף על גב [אף על פי] שלא העמיד. ואם תאמר: אם כן, מה נתחדש במקרה שהעמיד? הא קא משמע לן [דבר זה משמע לננו]: אפילו העמיד נמי [גם כן]. רק ולדי ולדות פטורים, ולא מעבר לכך. והוצרך לכך משום דאורחיה [שדרכו] של הגוי למיתפס [לתפוס] במקרה זה לא רק את הולד שהעמיד תחת האם, אלא גם את בנה [ולדי ולדות], ואם כן יש לומר שגם ולדי ולדי הולדות יהיו פטורים. לכן משמע לנו שאין זה כך, ודינו הוי [הריהו] כמי שלא העמיד, ולפיכך דוקא ולדי ולדות פטורין, ואולם ולדי ולדי ולדות חייבין. ועוד מציעים ראייה: תנן [שנינו במשנה], רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורין, שאחריותן לנכרי. בשלמא [נניח] לדעת רב יהודה שאמר: נחית תנא קמא לדרי [ירד התנא הראשון לדורות], שדייק בפרטי דבריו לפטור מהבכורה דור של ולדות, ועוד דור נוסף [ולדי ולדות], ולאחר מכן חייב —

הרי הן עשויות עליך במאה דינרין של זהב, ולדות חלב וגזיות שלך, ואם מתו חייב אתה באחריותן, ואתה מעלה לי סלע בכל אחת ואחת משלך באחרונה — אסור. משמע בהדיא ששם עליו השבח והקרן. ואי לא מתניתין דרבית לא הוה קשה ליה מתניתין דהכא, אמאי פטורין מן הבכורה, דשפיר חשיבי ברשות גוי, כיון דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה, ואם לא משכח בהמה תפיס ולד, שהכל משועבד לו מחמת קרן. אבל למאי דחשבינן רבית דאורייתא — קשה, דאם כן יצא מרשות בעלים לגמרי כשאר מלוה. ורבא מסיק דהא דפטורה מן הבכורה — לא משום דקיימא לה ברשות מרה, אלא משום דחשיב יד גוי באמצע מכח שעבוד שיש לו, כדמפרש ואזיל. ואם תאמר: מאי שנא מבהמת ארנונה דחייבת בבכורה, ללישנא קמא דרבא פרק קמא דפסחים (ו, א) היכא דמצי ישראל לסלוקיה בזוזי, והכא נמי, אי יהיב ליה זוזי — לא תפיס לולד! ויש לומר: התם עיקר בהמה של ישראל מתחלה, אלא שמשועבדת היא לארנונה. וכיון דאפשר לסלוקיה בזוזי — לא יצאה מרשות ישראל, ולא חשיב יד גוי באמצע. אבל הכא, דמתחלה של גוי, כל זמן שיש לגוי כח זה דאי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה — לא יצאה מרשות גוי, ומקרי יד גוי באמצע, שלא נסתלקה ידו לגמרי.

טעמא דהעמיד הא לא העמיד לא תיובתא דרב יהודה — תימה: דלקמן פריך לרב יהודה ממתניתין, דקתני בהדיא: המקבל צאן ברזל מן הגוי — ולדות פטורין מן הבכורה, וולדי ולדות חייבין. ומשני, אימא: הן וולדותיהן פטורין. פירוש: "הן" — הולדות של צאן ברזל, "וולדותיהן" — הן וולדי ולדות — פטורין מליתן בנס לכהן, שהוא רביעי דצאן ברזל. ואף על גב דלא קתני "הן" במתניתין, צריך לומר דפשיטא ליה דולדות של צאן ברזל הן כצאן ברזל עצמן, ולא אצטריך ליה במתניתין תו למיתני. ואם כן, גם כאן, אמאי לא מפרש כן, דכשמתו האמהות והעמיד הולדות תחת אמותיהן — נעשו הולדות עצמן צאן ברזל, וכי קתני: ולדי ולדות פטורין — היינו ולד ולדי ולדות. שנפרש: "הן" — היינו ולדי ולדות, וולדותיהן (פטורין) — [היינו ולד ולדי ולדותיהן פטורין], הא לא העמיד חייבין? ויש לומר: דלכך פירש בקונטרס במתניתין: העמיד — לאו ממש שמתו האמהות והעמיד הולדות תחתיהן, אלא שפתח לו פתח לגוי שאם ימותו האמהות יהיו ולדות תחתיהן. ועוד יש לומר: דאפילו איירי במתו כדמשמע בתוספתא — אין זה העמדה גמורה, שלא עשה לו שום קנין בולדות, אלא הסמיכו עליהן בדיבור בעלמא.

עיונים

רב יהודה אמר ולדי ולדות נמי פטורין — שלדעת רב יהודה, כשהגוי נותן את הבהמות הריהו טומן דעתו לשעבד לא רק את הולדות אלא גם את ולדי הולדות. תנן העמיד ולדות וכו' תיובתא דרב יהודה — לכאורה ניתן להקשות עליו מתחילת המשנה, שם מפורש שלא דבריו. אלא שרב יהודה סבור כי לגבי הולדות לא הוצרכה כלל המשנה להוכיח שהם פטורים, ולפיכך, מה ששנינו במשנה "ולדות פטורים" משמעו — ולדי הולדות (תוס'). ויש שהסבירו כי אין מקום להוכיח מלשון המשנה גופה, משום שיש לומר כי מה ששנינו "ולדות פטורים וולדי ולדות חייבים" לא בא אלא לומר שיש ולדות שפטורים ויש ולדי ולדות שחייבים, אבל אין כוונת התנא לדור הראשון ולשני דוקא (ריי בעל התוס' בש"מ). וראה עוד בעמוד הבא.

אפילו העמיד נמי דאורחיה דגוי למיתפס בנה וכו' — יש קושי בסגנון הדברים כאן. ורש"י מבין כי המלים "דאורחיה דגוי למיתפס בנה" אינו מתייחס דווקא לולדי הולדות, אלא משמעותם כללית, שבמקרה שהעמיד — הישראל נותן כח רב יותר לגוי בולדותיה של בהמת צאן ברזל, לכך הוצרך לומר שאפילו כשהעמיד — רק ולדי ולדי פטורים, ולא מעבר לכך (ראה בחזון איש שהציע סברה בדבר). ורבינו גרשום הסביר "אורחיה דגוי למיתפס בנה" כפשוטו, שדרכו לתפוס את ולדי הולדות. אלא שהוא מפרש ענין זה כולו להיפך: שאילו לא היה מביא מקרה שהעמיד, היה מקום לומר שבמקרה זה רק הולדות שהעמיד תחת צאן ברזל הריהם בגדר משכחן לגביית חוב, ולא ולדי ולדות. לכך הוצרך להשמיענו כי דרכו של הגוי לתפוס את בנה, כלומר, את ולדי הולדות, ולכן גם הם פטורים מן הבכורה.

מסורת הש"ס
ז. (כלל זה) ב"מ שם.
בכורות ב,ב.

גרסות

העמיד — פטורים בכת"מ ועוד משפט זה חסר וראה רש"י ורמ"ה.
למיתפס בנה בכת"מ:
למיזל למיתפס בנה.
וולדי ולדי ולדות חייבין ובכת"מ נוסף: לישנא אחרינא הוא הדין דאע"ג דלא העמיד ולאפוקי מדרשב"ג דאמר אפילו עד עשרה דורות פטור שאחריותן לנכרי קמ"ל אע"ג דהעמיד.

